

UNELE PROBLEME PRIVIND POPULAȚIA AUTOHTONĂ DIN MOLDOVA ÎN SECOLELE II—V e.n.

de
ION IONIȚĂ
(Iași)

Colecțiile de materiale arheologice aparținând culturii carpice din secolele II—III e.n. și culturii Sintana de Mureș din secolul al IV-lea e.n. s-au îmbogățit simțitor prin săpăturile efectuate în Moldova mai ales în ultimul deceniu. Este suficient să amintim că aproape toate săpăturile de mare amploare privind secolele II—IV e.n., cum ar fi acelea de la Văleni¹, Bărboasa², Săbăoani³, Cucorăni-Medeleni⁴, Bogdănești⁵, Lețcani⁶, Birlad — Valea Seacă⁷ și Miorcani⁸, au fost executate după 1960. În schimb, se înregistrează un ritm foarte lent pentru săpăturile din obiective datînd din secolul al V-lea. Din cele efectuate pînă acum ar fi de

¹ Ion Ioniță și V. Ursache, *Nouvelles données archéologiques concernant les Carpo-Daces*, în *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Prague 21—27 août 1966, 2, Praga 1971, p. 1022—1024; idem, *Noi date arheologice privind riturile funerare la carpo-daci*; în SCIV, 19, 2, 1968, p. 211—226, fig. 1—8; V. Ursache, *Săpăturile arheologice de la Văleni*, în *Materiale*, IX, 1970, p. 265—270, fig. 2—4.

² C. Buzdugan și V. Căpitanu, *Necropola daco-carpică de la Bărboasa*, în *Carpica*, I, 1968, p. 199—208, fig. 1—5.

³ V. Ursache, *Contribuții la problema ritului de înmormîntare la carpo-daci*, în *Carpica*, II, 1969, p. 200.

⁴ Silvia Teodor și Simeon Rață, *Cercetări arheologice în așezarea din secolele II—III e.n. de la Medeleni (comuna Cucorăni)*, în *Studii și materiale. Istorie*, Suceava 1969, p. 37—42, fig. 1—2; Silvia Teodor, *Săpăturile arheologice de la Cucorăni-Medeleni* (manuscris pentru AM, VIII).

⁵ Săpături V. Palade.

⁶ Cătălina Bloșiu, *O inscripție runică descoperită în necropola din secolul al IV-lea de la Lețcani-Iași*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 167—180, fig. 1—4; idem, *Sondajul din necropola de tip Sintana de Mureș de la Lețcani-Iași*, în AM, VI, 1969, p. 137—148, fig. 1—7.

⁷ V. Palade, *Atelierele pentru lucrat piepteni din os din secolul al IV-lea e.n. de la Birlad-Valea Seacă*, în AM, IV, 1966, p. 261—277, fig. 1—15; idem, *Noi ateliere de lucrat piepteni din corn de cerb în secolul al IV-lea e.n. la Valea Seacă-Birlad*, în *Carpica*, II, 1969, p. 233—252, fig. 1—15.

⁸ Săpături Ion Ioniță.

menționat doar săpăturile de la Mănioaia-Costișă⁹, Botoșana-Gura Humorului¹⁰, Dodești¹¹ și Botoșani¹², toate însă de mică amploare. La săpăturile amintite, se cuvine a adăuga aici și numeroasele materiale și informații pe care ni le-a pus la dispoziție recenta monografie privind cercetările arheologice de suprafață efectuate în Moldova pînă în anul 1961¹³.

În lucrarea de față vor fi prezentate unele din rezultatele acestor cercetări arheologice, grupate după cele trei etape principale ale perioadei secolelor II—V e.n., etape corespunzătoare culturii carpice, culturii Sintana de Mureș și aspectului Costișă. În continuare se va insista asupra problemelor mai puțin cunoscute, sau pentru care au fost exprimate puncte de vedere deosebite, fie în scris, fie cu prilejul diferitelor dezbateri. Lucrarea se încheie cu unele concluzii referitoare la continuitatea populației băștinașe în secolele II—V e.n., prezența temporară a unor triburi de migratori și legăturile cu lumea romană.

*

Harta arheologică a Moldovei pentru secolele II—III e.n. cuprinde circa 200 de puncte cu descoperiri de așezări, cimitire sau morminte izolate, aparținînd culturilor carpice și sarmatice. Raportul cantitativ dintre descoperirile aparținînd celor două culturi este net în favoarea culturii carpice. Așezările din secolele II—III e.n., în număr de circa 140, unele din ele de mare întindere și durată, aparțin fără excepție autohtonilor carpi. Ca număr de puncte în care au fost semnalate morminte carpice și morminte sarmatice, raportul este aproximativ egal și anume ceva mai mult de 30 de descoperiri pentru fiecare grupă. Acest raport de egalitate între cele două grupe de descoperiri este însă numai aparent, deoarece față de cele peste 1600 morminte carpice s-au descoperit doar circa 120 morminte sarmatice; primele o reprezintă circa 93%, iar ultimele abia 7% din totalul de morminte aparținînd secolelor II—III e.n. Așadar, și ca număr de morminte, raportul celor două categorii de descoperiri este covârșitor în favoarea carpilor.

Teritorial, față de prezența descoperirilor carpice în toate subunitățile geografice ale Moldovei, cele sarmatice au fost semnalate, cu o sin-

⁹ Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și I. Mitrea, *Cercetările arheologice de la Mănioaia-Costișă și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale locale din sec.V—VI din Moldova*, în *Carpica*, I, 1968, p. 233—247, fig. 1—7.

¹⁰ Informații Dan Teodor.

¹¹ Informații Dan Teodor.

¹² Em. Zaharia și N. Zaharia, *Contribuții la cunoașterea culturii materiale din secolul al V-lea e.n. din Moldova în lumina săpăturilor de la Botoșani*, în *AM*, VI, 1969, p. 167—178, fig. 1—4.

¹³ N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, București, 1970.

gură excepție, numai în zona dintre Prut și Siret. Descoperirea unor resturi de locuire carpice chiar și în acele teritorii cu o relativă concentrare de morminte sau grupe de morminte sarmatice exclude totodată eventualitatea unei locuiri sarmatice exclusive a acestora.

Revenind la așezări, facem constatarea că săpăturile din cuprinsul acestora au fost relativ mai reduse decât de la Văleni, Băiceni¹⁴, Cucorăni-Medeleni și Poiana-Dulcești¹⁵. Materiale prețioase provin însă și din unele săpături mai reduse, cum ar fi cele de la Lutărie și Dărmănești—Piatra Neamț¹⁶, Șcheia—Suceava¹⁷, Butnărești¹⁸ și Săbăoani¹⁹. În cursul săpăturilor din așezările carpice au fost dezvelite pînă acum circa 100 locuințe, ceea ce este încă puțin.

Dacă prin cercetările de teren s-au îmbogățit mult colecțiile de materiale carpice, publicarea acestora nu a înregistrat decât rezultate timide. De la publicarea în 1953 a cimitirului de la Poienеști nu a mai apărut nici un raport definitiv al vreunei alte săpături de proporții mai mari. Unele articole speciale și de sinteză au apărut, dar prin natura lor, ele nu pot cuprinde decât opinii insuficient și unilateral argumentate, știut fiind faptul că orice autor caută, selectează și folosește mai ales dovezi care sînt în favoarea opiniilor sale. Acest subiectivism poate fi înlăturat numai prin publicarea pe complexe a fiecărei descoperiri în parte, singura care oferă informație științifică integrală și egală pentru toți specialiștii.

Încercările de a valorifica descoperirile din secolele II—III e.n. din Moldova au dat naștere la unele opinii contradictorii. Asemenea opinii contradictorii au fost exprimate, de exemplu, în legătură cu apartenența etnică, sarmatică sau carpică, a mormintelor de înhumatie din unele necropole de tip Poienеști. Întrucît autorii care și-au manifestat cele două puncte de vedere au publicat mai mult sau mai puțin argumentele

¹⁴ Săpături Ion Ioniță.

¹⁵ Gh. Bichir, *La civilisation des Carpes (IIe—IIIe siècle de n.è.) à la lumière des fouilles archéologiques de Poiana-Dulcești, de Butnărești et de Pădureni*, în *Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 179—186.

¹⁶ A. Nițu, I. Zamoșteanu și M. Zamoșteanu, *Sondajele de la Piatra Neamț*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 368—374, fig. 1; 6; 7/5; 8; C. Mătasă, I. Zamoșteanu și M. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamț*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 344—346; fig. 4—6.

¹⁷ Gr. Foiț, *Așezarea dacică de la Siliștea Șcheii (sec. II—III e.n.)*, în *Studii și materiale. Istorie*, Suceava 1969, p. 23—36, fig. 1—9; idem, *Siliștea Șcheii—Suceava*, în *Materiale*, IX, 1970, p. 390—399, fig. 8—13.

¹⁸ Gh. Bichir, *Cuptoarele de ars ceramică din cadrul culturii Virtischoiu-Poienеști. Un atelier de olărie descoperit la Butnărești*, în *SCIV*, 17, 3, 1966, p. 489—509; idem, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 179—186.

¹⁹ V. Ursache, *Piese de harnășament descoperite în așezarea daco-carpică de la Săbăoani*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 327—337, fig. 1—4.

pe care se bazează, ambele păreri fiind așa dar cunoscute²⁰, trecem peste acestea, pentru a ne opri mai ales asupra opiniilor, tot contradictorii, cu privire la originea, apartenența etnică și cronologia descoperirilor din secolele II—III e.n.

Arheologii care au efectuat săpături în așezările și cimitirele din Moldova cu materiale de factură dacică ulterioare Latène-ului III au ajuns în unanimitate la concluzia că aparțin toate, eventual cu o excepție care va fi menționată imediat, unei singure culturi cu mai multe etape în evoluția sa, cunoscută sub numele de cultura Poienești, care se dezvoltă din cultura dacică de tip Poiana și ocupă în timp secolele II—III e.n. Excepția de care aminteam se referă la unele descoperiri mai recente din nordul Moldovei, cum ar fi cimitirul de la Zvorăștea²¹, pe care, pe baza informațiilor de care dispunem, am înclina, în ceea ce ne privește, să-l atribuim unei variante nordice a culturii dacice din secolele II—III e.n., fie culturii Lipița, fie unui grup intermediar între cultura Poienești și cultura Lipița.

Față de această opinie s-a exprimat și un punct de vedere deosebit, potrivit căruia în secolele II—III e.n., în afară de descoperirile sarmatice și cele de tip Zvorăștea, pe teritoriul Moldovei ar fi prezente două aspecte culturale. Primul aspect, de tip Lutărie și Dărmănești—Piatra Neamț, ar data din secolele II sau II—III e.n. și ar aparține dacilor autohtoni, continuatorii culturii Latène III din Moldova. Al doilea aspect cultural ar fi cel de tip Poienești, reprezentat fiind prin descoperiri ca cele de la Poienești, Gabăra—Moldovenii, Pădureni și alte necropole, care s-ar data numai în secolele al III-lea și ar aparține de data aceasta carpilor, veniți de undeva din nord, fără ca să se poată localiza pe hartă regiunea respectivă²².

²⁰ Pentru apartenența carpică a mormintelor de înhumatie din cultura Poienești vezi R. Vulpe: *Săpăturile de la Poienești din anul 1949*, în *Materiale*, I, 1953, p. 467—468; I. Antonescu, *Săpăturile arheologice de la Gabăra*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 449—457; Ion Ioniță și V. Ursache, *op. cit.*, în *SCIV*, 19, 2, 1968, p. 211—226; idem, *op. cit.*, în *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques Prague 21—27 août 1966*, 2, Praga 1971, p. 1022—1024; V. Ursache, *op. cit.*, în *Carpica*, II, 1969, p. 199—201; M. Babeș, *Necropola daco-romană de la Enisala*, în *SCIV*, 22, 1, 1971, p. 32—33. Apartenența sarmatică a acelorași morminte a fost susținută de Gh. Bichir, *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poienești din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în *SCIV*, XII, 2, 1961, p. 253—271; idem, *În legătură cu riturile funerare la carpi*, în *SCIV*, 20, 2, 1969, p. 219—236; idem, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 215—220.

²¹ M. Ignat, *Necropola de la Zvorăștea*, în *SCIV*, 21, 4, 1970, p. 675—682, fig. 1—3.

²² O astfel de opinie a fost exprimată cu prilejul mai multor discuții de către Gh. Diaconu și N. Gostar. Vezi și Gh. Diaconu, *Despre taifali în lumina cercetărilor arheologice (aspectul Tirgșor-Olteni)*, în *SCIV*, 15, 4, 1964, p. 478; idem *Archäologische Angaben über die Taifalen*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963 p. 312.

Cele „două” aspecte culturale reprezintă de fapt două categorii de descoperiri ale uneia și aceleiași culturi, descoperirile de tip Lutărie și Dărmănești reprezentînd așezările, iar descoperirile de tip Poienești fiind necropolele corespunzătoare acestora. Apartenența la aceeași cultură a așezărilor de tip Lutărie și Dărmănești și a necropolelor de tip Poienești a fost confirmată definitiv prin săpăturile de la Văleni, executate paralel în așezare și cimitir, întrucît așezarea de la Văleni este de tipul aceluia de la Lutărie și Dărmănești, iar cimitirul corespunzător de tipul aceluia de la Poienești.

Datarea acestei culturi în veacul al III-lea e.n. a fost unanim acceptată. Discuțiile încep însă atunci cînd această cultură este datată și în secolul al II e.n. Legăturile directe și incontestabile ale ceramicii culturii Poienești cu ceramica ultimului nivel din așezările de tip Poiana, atît în ceea ce privește formele, cît și ornamentele, reprezintă un argument convingător pentru a dovedi legătura genetică dintre cele două culturi și raportul lor de succesiune. Dar nu numai ceramica, ci și alte obiecte de inventar, dintre care unele fibule și diferite monede de bronz (Antonius Pius, Faustina II) descoperite la Văleni și Poiana—Dulcești asigură datarea culturii Poienești și în secolul II e.n. De altfel, un hiatus între cultura Poiana și cultura Poienești ar fi pur și simplu de neconceput. Pe de altă parte, o imigrare tîrzie a carpilor peste o populație dacică mai veche în aria culturii Poienești în prima jumătate a veacului al II-lea e.n., așa cum se susține uneori, nu este justificată de nici un argument arheologic din cele pe care le cunoaștem în prezent. Pandantivele în formă de căldărușă, obiecte de podoabă de o largă circulație în tot nordul european, invocate uneori ca argument al venirii carpilor din unele teritorii mai nordice²³, au putut ajunge pe teritoriul Moldovei prin legăturile de schimb obișnuite. În ceea ce privește obiectele de podoabă din argint lucrate în tehnica filigranului (cercei, perle în formă de butoiăș și pandantive-coșulețe) din mormintele carpice, acestea nu provin din teritoriile germanice²⁴, ci din atelierele pontice²⁵.

²³ Idem, *op. cit.*, în *SCIV*, 15, 4, 1964, p. 478; idem, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 312.

²⁴ O astfel de ipoteză, exprimată recent de unii specialiști, nu poate fi susținută, întrucît obiectele lucrate în tehnica filigranului din mediul germanic diferă mult de celea semnalate la carpi și în general la daci.

²⁵ Aceste obiecte de podoabă sînt lucrate într-un stil specific atelierelor din regiunile pontice, cu o puternică tradiție în arta de a prelucra aurul și argintul încă din perioada helenistică. La construcția cerceilor de argint lucrați în tehnica filigranului din cultura Poienești a fost folosită de exemplu și o variantă a cunoscutului „nod al lui Hercule”. Pentru această construcție vezi fotografia din spate a unui cercei de la Butnărești dată de Gh. Bichir în *Dacia*, N.S., XI, 1967, fig. 23/3 dreapta. Pentru proveniența acestor obiecte de podoabă din atelierele provincial-romane vezi M. Babeș, *op. cit.*, în *SCIV*, 22, 1, 1971, p. 35—36.

Etapă următoare culturii Poienești este reprezentată de așezările și cimitirele culturii Sîntana de Mureș, datată în linii generale în secolul al IV-lea e.n. În prezent se cunosc peste 400 puncte cu astfel de descoperiri, din care 30 necropole cu aproximativ 600 morminte. Săpături au fost executate în vreo 20 de așezări și 15 necropole, dar de mai mare amploare numai în așezarea de la Bîrlad-Valea Seacă (17 locuințe) și necropolele de la Bogdănești (146 morminte), Miorcani (100 morminte), Lețcani (46 morminte) și Bîrlad-Valea Seacă (49 morminte).

Momentul în care se trece de la cultura Poienești la cultura Sîntana de Mureș, care ar putea fi stabilit probabil la limita dintre secolele III și IV e.n., este greu de sesizat pe baza descoperirile existente. Deși problema nu este rezolvată nici pentru Muntenia, descoperirile de aici au dat totuși unele posibilități de a surprinde această etapă de tranziție.

Materialele publicate nu oferă aproape nimic despre începuturile culturii Sîntana de Mureș în Moldova. Chiar și controversatul mormint de incinerare de la Dolheștii Mari²⁶ nu mai poate fi luat ca o graniță cronologică aproximativă între cultura Poienești și cea de tip Sîntana de Mureș, deoarece realitatea arheologică nu sprijină cu nimic această ipoteză. Aprecierile greșite asupra acestui mormint au pornit probabil de la lectură neatență a raportului preliminar de săpături de la Dolheștii Mari; în mod greșit au fost atribuite mormintului de incinerare și fragmentele de vase lucrate la roată din pastă fină cenușie, decorate cu motive ștanțate²⁷, care de fapt proveneau din strat. Textul raportului precizează: „cu prilejul săpării acestui șanț, care a fost adîncit pînă la 0,60 m, s-a descoperit un mormint de incinerare și mai multe fragmente ceramice lucrate la roată din pastă fină de culoare cenușie, dintre care unele ornamentate la exterior cu cercuri concentrice și linii punctate fin executate, probabil, cu tiparul (fig. 6/1,3)... Mormintul de incinerare descoperit era alcătuit dintr-un grup de oase bine calcinate, așezate direct pe sol, peste care se aflau vasele păstrate foarte fragmentar, lucrate la roată, din pastă fină cenușie, uneori zgurificată din cauza arderii secundare la care au fost supuse cu ocazia incinerării”²⁸.

Din textul citat rezultă că fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină cenușie au fost găsite și în mormintul de incinerare și în strat. De asemenea, mai reiese că fragmente de vase decorate prin ștanțare au fost descoperite numai în strat, lipsind din mormintul de incinerare. În sfîrșit, se mai ajunge la concluzia că o eventuală atribuire a

²⁶ M. Dinu, *Șantierul arheologic Dolheștii Mari*, în *Materiale*, VII, 1961, p.126—127, fig. 7—8.

²⁷ Gh. Diaconu, *op. cit.*, în *SCIV*, 15, 4, 1964, p. 478 și nota 40; idem, *op. cit.*, în *Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 312 și nota 37.

²⁸ M. Dinu, *op. cit.*, în *Materiale*, VII, 1961, p. 127. Sublinierile ne aparțin.

mormîntului de incinerare și a fragmentelor de vase din strat aceluiasi orizont cultural și cronologic nu ar fi cu nimic justificată, întrucît specia de ceramică lucrată la roată din pastă fină cenușie, prezentă și în mormînt și în strat și întilnită în general pe parcursul unei perioade foarte îndelungată, din Latène și pînă în epoca prefeudală, nu poate fi un argument în sprijinul unei astfel de ipoteze.

Materiale încă inedite oferă și ele unele date cu privire la începuturile culturii Sîntana de Mureș în Moldova. Astfel, din inventarul unui mormînt de incinerare de la Todireni (jud. Botoșani) provine o fibulă de argint (fig. 1/1) din categoria așa numitelor „mönströse Fibeln mit hohem Nadelhalter“²⁹, de un tip apropiat aceloră descoperite mai demult la Vasilica³⁰ și mai recent la Budești³¹, care ar putea fi datată pe la începutul secolului IV e.n. Gruparea celor trei fibule pe o zonă restrînsă, depărtată de aria lor de răspîndire din nordul Europei (fig. 2), ne apare ca deosebit de interesantă. O altă piesă de la Ceir și anume un pieptene de os lucrat dintr-o singură bucată (fig. 1/2), care provine de data

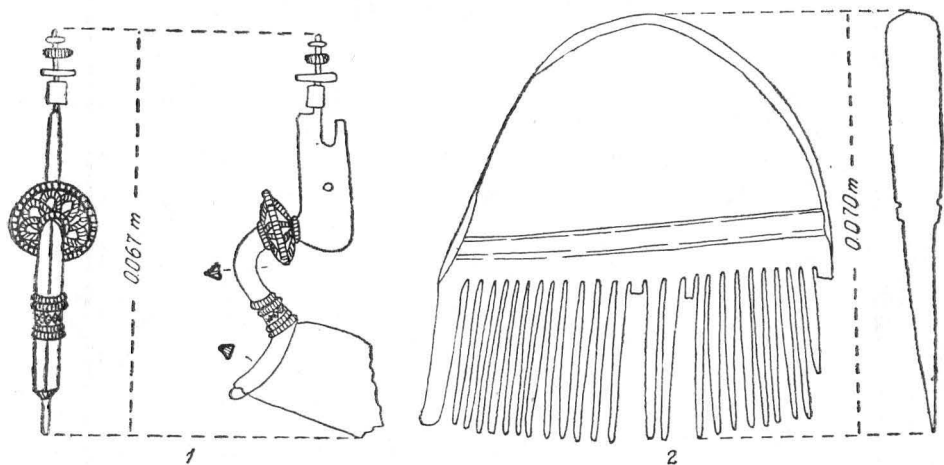

Fig. 1. Obiecte din necropola de la Todireni; 1. fibulă de argint din mormîntul 4; 2. pieptene de os din mormîntul 3.

Objets de la nécropole de Todironi; 1. fibule en argent de la tombe no. 4; 2. peigne en os de la tombe nr. 5.

²⁹ J. Werner, *Das Aufkommen von Bild und Schrift in Nordeuropa*, Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Sitzungsberichte 1966, 4, p. 28, 29, 41, 42.

³⁰ N. Moroșan, *O fibulă particulară germanică din epoca imperialo-romană găsită în Basarabia*, în *Arhivele Basarabiei*, VII, 3—4, 1935, p. 196—208.

³¹ E. A. Rikman, *Raskopki u.s. Budești*, în *Materiali i isledovania po arheologii CCCP i Rumînskoï N. R.*, Chișinău, 1960, p. 212, fig. 15/2, 3; idem, *Pamiatnik epohi velikogo pereselenia narodov*, Chișinău, 1967, p. 31, fig. 37/4.

aceasta dintr-un mormînt de înhumație, ar putea fi încadrat cronologic aproximativ la fel cu fibula amintită.

În legătură cu începuturile culturii Sîntana de Mureș în Moldova ar mai fi de pus și unele materiale descoperite întîmplător cu cîțiva ani

Fig. 2. Harta de răspîndire a așa numitelor „monströse Fibeln mit hohem Nadelhalter”: 1. Todireni; 2. Vasilica; 3. Budești (după J. Werner).

Carte de la diffusion des soit disant „monströse Fibeln mit hohem Nadelhalter” (d’après J. Werner): 1. Todireni; 2. Vasilica; 3. Budești.

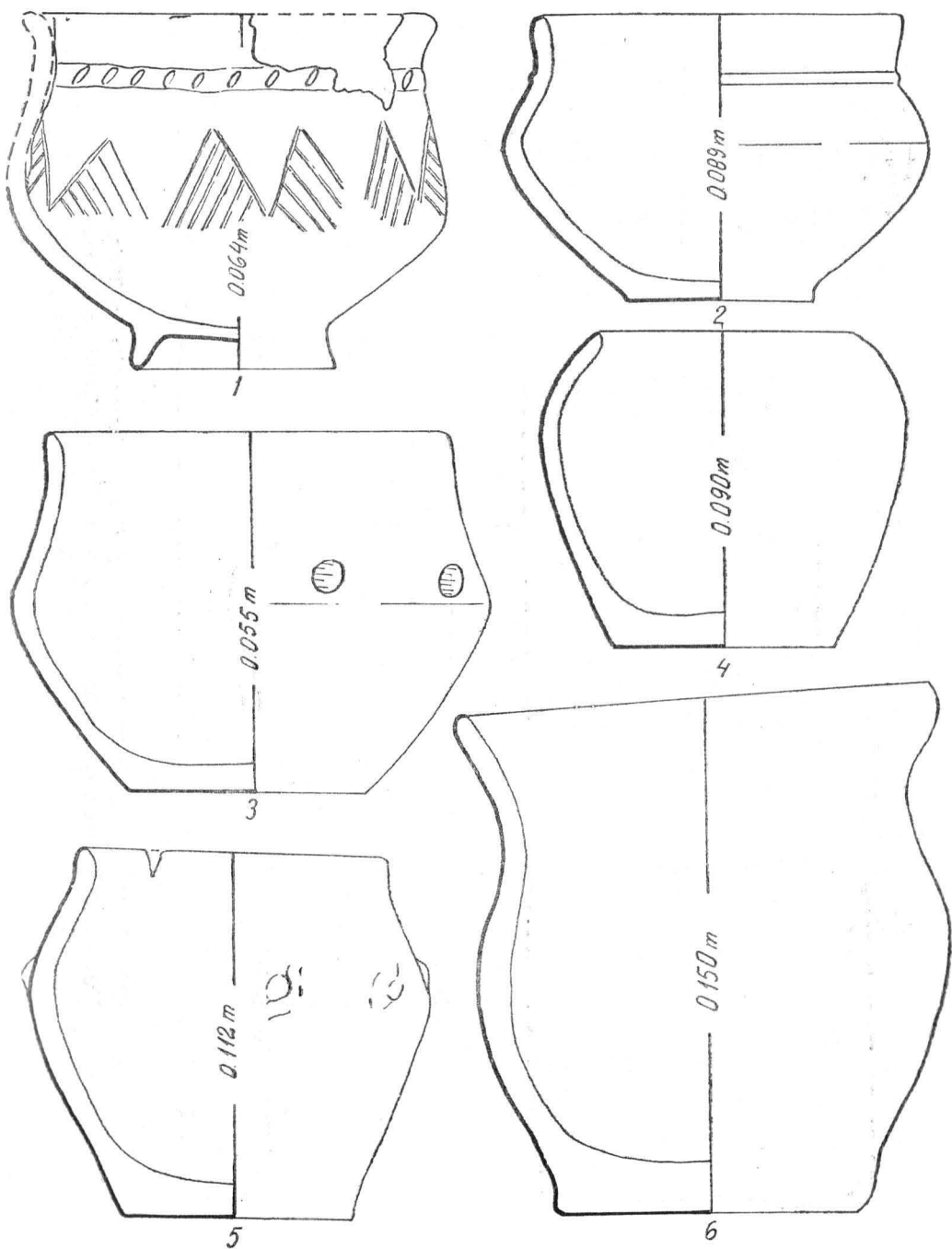

Fig. 3. Vase de lut descoperite la Cozia.

Vases en terre cuite découvertes à Cozia.

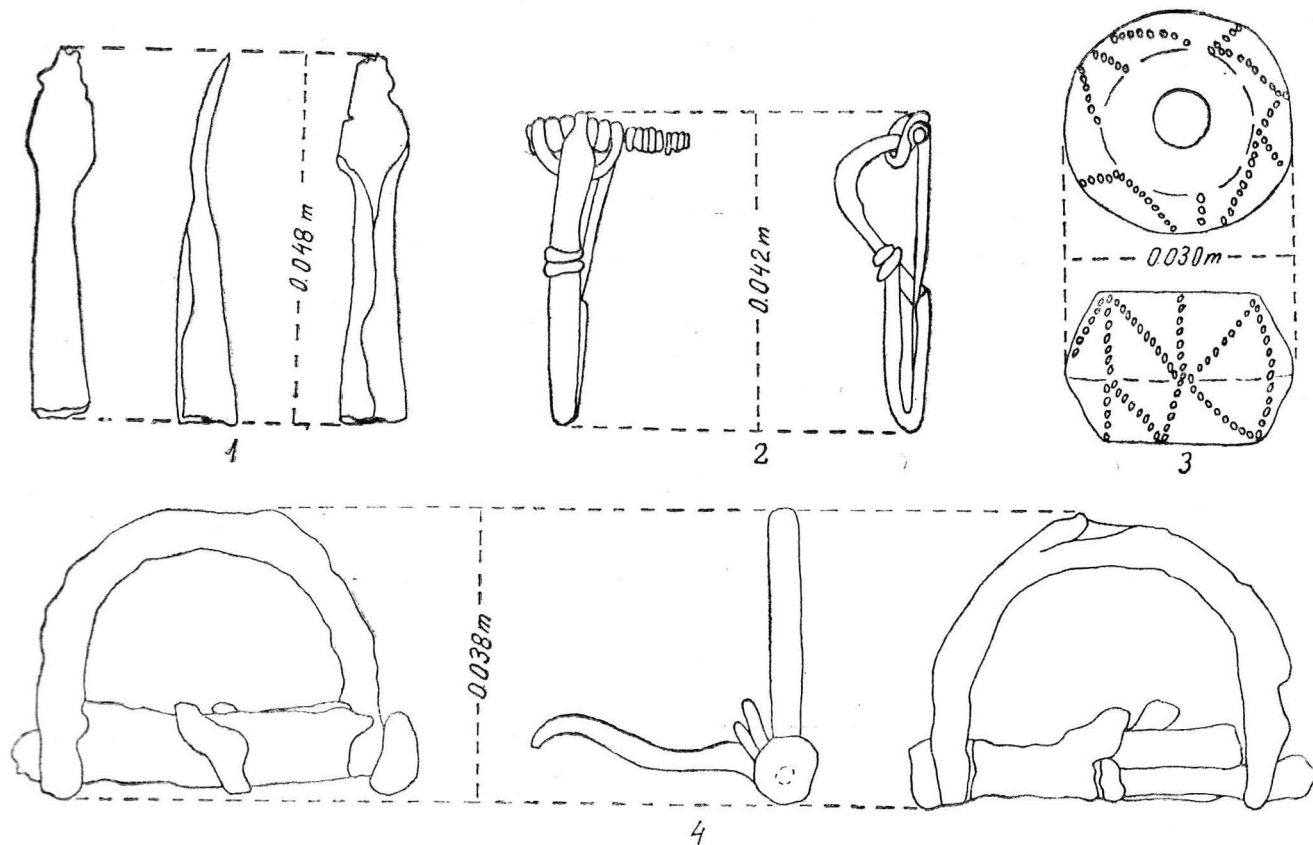

Fig. 4. Obiecte din lut (3), bronz (1, 2) și fier (4) descoperite la Cozia.
Objets en terre cuite (5), en bronze (1, 2) et en fer (4) découverts à Cozia.

în urmă la Cozia (jud. Iași). Aceste materiale cuprinzând șase vase lucrate cu mâna (fig. 3/1,3—6) și la roată (fig. 3/2), două fusaiole, o fibulă de bronz cu picior înfășurat și resort fals, un vîrf de săgeată de bronz și o cataramă de fier (fig. 4), provin probabil din cîteva morminte de incinerare distruse.

Incadrarea cronologică a descoperirilor de la Cozia ar putea fi făcută, dacă se ține seama de datarea posibilă a fiecărei piese în parte, aproximativ în primele decenii ale secolului al IV-lea e.n. Virfurile de săgeată de bronz de acest tip au fost datate în general în prima jumătate a secolului IV e.n. Fibulele de bronz cu picior înfășurat, în varianta de la Cozia, se întîlnesc și spre mijlocul secolului al IV-lea și nu numai în primele lui decenii. Totuși, existența unei enclave etnice atît de individualizată cultural cum pare a fi cea de la Cozia, ar fi greu de admis pentru mijlocul secolului IV e.n. în mediul culturii Sîntana de Mureș—Cerneahov, cultură care a nivelat și a restructurat pe arie sa toate culturile anterioare. Această observație ne face să presupunem că prezența grupului Cozia ar trebui fixat în etapa în care se trece de la cultura Poienești la cultura Sîntana de Mureș sau la începuturile acesteia din urmă. Prin analogiile stabilite, descoperirile de la Cozia permit să se sesizeze prezența unei populații germanice. O atribuire etnică mai precisă, adică unei anumite populații germanice, ne apare pentru moment greu de realizat.

Descoperirile arheologice de tip Sîntana de Mureș din Moldova, cum ar fi ceramica lucrată cu mâna de veche tradiție dacică, cuprinzînd printre altele și peste 20 cești tronconice (fig. 5), sau unele vase lucrate cu roata semnalate frecvent în diferite așezări și morminte, oferă dovezi clare cu

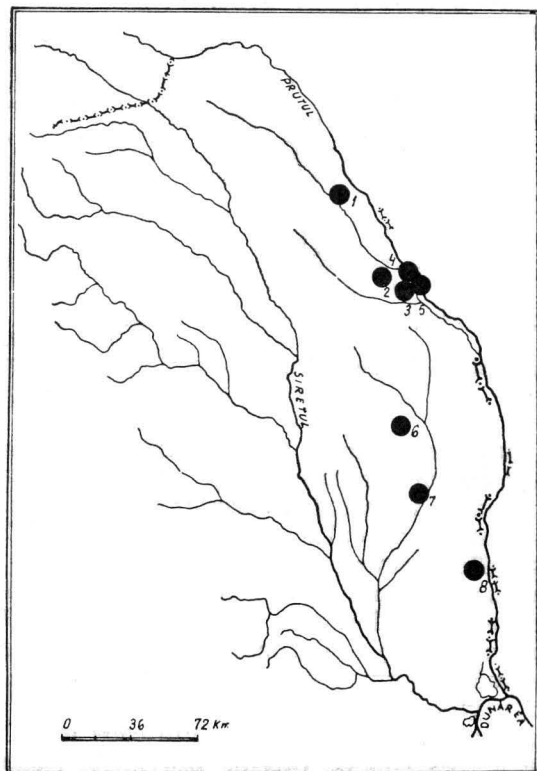

Fig. 5. Harta descoperirilor de cești dacice din cultura Sîntana de Mureș din Moldova. Carte des découvertes de tasses daces de la civilisation de Sîntana de Mureș de la Moldavie.

privire la prezența populației autohtone pe acest teritoriu în secolul al IV-lea e.n.³².

Referitor la autohtoni, trebuie reținut faptul că în secolul IV e.n. continuitatea populației băștinașe carpice nu mai are loc, ca în veacurile II și III e.n., în mediul unei culturi de caracter dacic, ci în mediul unei culturi cu un caracter eterogen. Convețuirea timp de aproximativ un secol

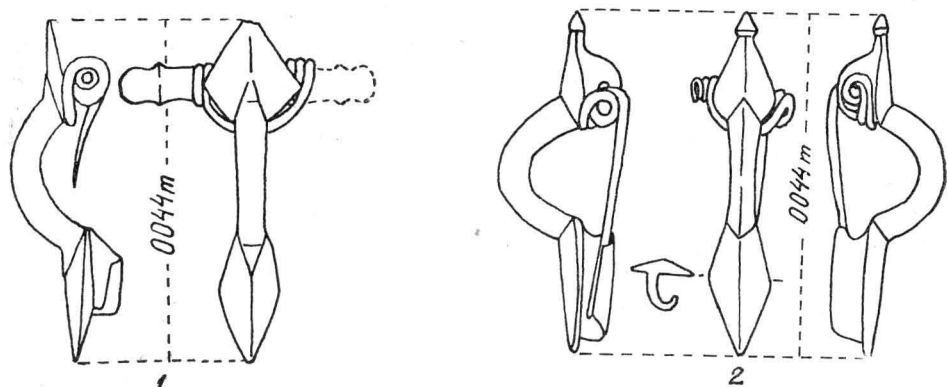

Fig. 6. Fibule de bronz din necropola de la Miorcani: 1. descoperire izolată; 2. mormîntul 1.
Fibules en bronze de la nécropole de Miorcani: 1. découverte fortuite; 2. tombe no. 1.

a carpilor cu unele triburi germanice și sarmatice în mediul acestei culturi cu un caracter eterogen a avut drept consecință renunțarea relativ într-un timp scurt a carpilor la cele mai multe din tradițiile și elementele specifice culturii lor mai vechi. Totuși, unele din aceste elemente specifice culturii dacice se vor păstra în aceleași forme pe toată durata culturii Sîntana de Mureș, iar alte elemente vor continua în forme modificate. Acest fenomen reflectă de fapt înlăturarea conservatorismului dacic (și carpice) tradițional. Înlăturarea acestui conservatorism a creat însă premisele pentru o însușire mai rapidă a unor elemente noi de cultură, în primul rînd elemente de cultură provincial-romană. Astfel, se poate ușor sesiza că multe elemente care intră în componența culturii Sîntana de Mureș sînt de origine provincial-romană. Ceramica zgrunțuroasă, de exemplu, care reprezintă circa jumătate din întreaga olărie folosită în mediul culturii Sîntana de Mureș, își are originea în cultura provincial-romană.

Unele materiale din aceeași cultură atestă că alături de autohtoni se aflau și unele populații germanice și sarmatice. Prezența triburilor

³² Ion Ioniță, *Elemente autohtone în cultura Sîntana de Mureș din Moldova, în Carpica, IV, 1971.*

germanice este dovedită printre altele de descoperirile de la Cozia, de fusaiola cu inscripție runică de la Lețcani³³, de amuletele prismatice din os³⁴ și unele vase lucrate cu mîna³⁵.

Alte descoperiri cum ar fi mormintele cu praguri sau nișe, semnalate de pildă la Miorcani și Bogdănești³⁶, arată că printre purtătorii culturii Sintana de Mureș se aflau în mod cert și sarmați, diferiți însă, cel puțin parte din ei, de sarmații care se aflau pe teritoriul Moldovei în secolele II—III e.n.

Descoperirile arheologice aparținînd culturii Sintana de Mureș par să indice convețuirea celor trei populații în cuprinsul aceluiași așezări, ceea ce ar fi de interpretat ca o sedentarizare temporară și a triburilor germanice și sarmatice. Nu se pot preciza care au fost raporturile inițiale dintre cele trei grupe de populații, în etapa cînd a început această convețuire. În ansamblul lor, descoperirile de pînă acum lasă să se întrevadă relații pașnice de convețuire. N-ar trebui eventual exclusă existența unor căsătorii mixte între indivizi de origine și apartenență etnică diferită.

Etapa de sfîrșit a culturii Sintana de Mureș în Moldova este reprezentată prin cîteva descoperiri deosebit de importante. Dintre acestea, menționăm monedele romane de argint de la Constanțius II, semnalate în așezările de la Poienestî³⁷ și Izvoare³⁸ și un mormînt de înhumare de la Lețcani³⁹. Unele descoperiri, cum ar fi paharele conice înalte cu pereții subțiri, de tipul aceluia de la Sintana de Mureș⁴⁰, ca și fibulele cu semidisc, care încep să apară în număr tot mai mare și în Moldova (Lețcani⁴¹, Bogdănești⁴², Miorcani⁴³, Lunca⁴⁴, Izvoare⁴⁵, Ivești⁴⁶), vin tot

³³ Cătălina Bloșiu, *op. cit.*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 173—180, fig. 3/1; 4; W. Krause, *Die gotische Runeninschrift von Lețcani*, în *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, 83, 1, 1969, p. 153—161; idem, *Runen*, în *Sammlung Göschel*, 1244/1244 a, Berlin, 1970, p. 87.

³⁴ J. Werner, *Herkuleskeule und Donar-Amulett*, în *Jahrb. RGZM*, 11, 1964 (1966), p. 176—197. Vezi și recenzie lui Ion Ioniță în *Dacia*, N.S., XIII, 1969, p. 555—559.

³⁵ Ion Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sintana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în *AM*, IV, 1966, p. 206, fig. 16/1; 17/7; 18/1, 2.

³⁶ Informație V. Palade.

³⁷ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Materiale*, I, 1953, p. 309.

³⁸ Idem, *Izvoare*, București, 1957, p. 316—317, fig. 332.

³⁹ Cătălina Bloșiu, *op. cit.*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 167—168.

⁴⁰ István Kovács, *A maroszentannai népvándorlaskori temető*, în *Dolgozatok* (Cluj), III, 2, 1912, p. 237, fig. 108.

⁴¹ Cătălina Bloșiu, *op. cit.*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 169—170, fig. 3/3.

⁴² Informație V. Palade.

⁴³ Un singur exemplar în mormîntul 79. Săpături Ion Ioniță.

⁴⁴ Informație I. T. Dragomir.

⁴⁵ R. Vulpe, *Izvoare*, București, 1957, p. 306—307, fig. 327; 328/1, 2.

⁴⁶ V. Palade, *Mormînt de înhumare din sec. al IV-lea, descoperit la Ivești (jud. Vaslui)*, în *Cercetări Istorice*, 1970, p. 73—75, fig. 1.

mai mult în sprijinul ideii că pe teritoriul Moldovei cultura Stîna de Mureș nu încetează mai devreme decît în Transilvania. Dimpotrivă, cîteva descoperiri mai recente de la Miorcani din nordul Moldovei din care ar putea fi citate și unele fibule (fig. 6), dau cel puțin impresia dacă nu certitudinea, că unele prelungiri ale culturii Sîntana de Mureș sînt de semnalat în Moldova chiar pînă în primele decenii ale veacului al V-lea.

Încercarea de a preciza semnificația acestor prelungiri ale culturii Sîntana de Mureș în perioada hunică ar putea duce la discuții contradictorii și interpretări diferite. Înainte de a face unele aprecieri este necesar însă să se stabilească locul acestor descoperiri tîrzii ale culturii Sîntana de Mureș față de ceea ce se cunoaște în prezent sub numele de aspectul Costișa sau eventual Costișa-Bratei. Descoperirile de la Costișa nu sînt prea numeroase⁴⁷, iar materialele din alte așezări din Moldova aproximativ contemporane cu acesta nu întregesc prea mult informațiile asupra perioadei la care ne referim. Cu toate acestea, se poate observa că legăturile descoperirilor de la Costișa cu cultura Sîntana de Mureș sînt foarte evidente în ceea ce privește ceramica zgrunțuroasă, adică tocmai în ceea ce are deocamdată mai caracteristic orizontul Costișa. Paralel cu aceasta, sînt de subliniat asemănările frapante ale acelorași materiale de la Costișa, deci ale ceramicii zgrunțuroase, cu descoperirile din aceeași perioadă de la Bratei din Transilvania, precum și analogii apropiate cu descoperirile din primele faze ale culturii Ipotești—Cîndești din Muntenia. Aceste analogii, evidente deocamdată în ceramica zgrunțuroasă lucrată cu roata, materialul cel mai numeros din așezările respective, asigură totodată atribuirea aspectului Costișa populației autohtone.

Continuitatea populației băștinașe în perioada hunică nu mai poate fi urmărită prin elementele de cultură dacică, întrucît în cursul secolului al IV-lea e.n., renunțînd aproape definitiv la cultura lor tradițională, autohtonii deveniseră purtători ai culturii Sîntana de Mureș. Prin urmare, persistența populației băștinașe în Moldova trebuie urmărită pentru veacul al V-lea în primul rînd prin continuitatea elementelor culturii Sîntana de Mureș păstrate în perioada hunică.

Perturbările provocate de invazia hunilor au avut drept consecință plecarea vizigoților, eveniment înregistrat și de izvoarele scrise, care a determinat încetarea unor așezări ale culturii Sîntana de Mureș. Continuarea unor așezări și cimitire ale acestei culturi și după invazia hunilor ar putea fi o indicație că aceste aparțineau localnicilor care au continuat să locuiască în zone mai puțin afectate de pătrunderea noului val de migratori. Această conjunctură, cu modificări deosebit de importante în ceea ce privește structura etnică a teritoriului Moldovei este reflectată arheologic în trecerea de la cultura Sîntana de Mureș la aspectul

⁴⁷ Dan Gh. Teodor. V. Căpitanu și I. Mitrea, *op. cit.*, în *Carpica*, I, 1968, p. 233—247.

Costișa, proces care se încheie abia în primele decenii ale secolului al V-lea.

Diferitele populații migratoare care au pătruns pe teritoriul Moldovei în secolele II—III e.n. n-au întrerupt și n-au diminuat legăturile populației băștinașe cu lumea romană. Dimpotrivă, prezența acestora în veacul al IV-lea e.n. a diminuat fondul culturii dacice în favoarea elementelor de cultură provincial-romană. Reducerea cantitativă a ceramicii fine în perioada hunică, specie ceramică în care sînt de văzut cele mai specifice și mai diversificate manifestări locale în producția de olărie, duce și la dispariția treptată a acestor manifestări în favoarea ceramicii zgrunțuroase de origine provincial—romană. În acest sens s-ar putea vorbi de o accentuare a caracterului roman al producției de olărie. Acest fenomen coincide și cu un proces de apropiere și de început de unificare a culturii materiale a populației băștinașe din Transilvania, Muntenia și Moldova, așa cum o arată descoperirile de tip Bratei, Ipo-tești—Cîndești și Costișa. Interesant este de reținut și faptul că spațiul pe care se desfășoară acest proces de unificare culturală în veacul al V-lea al e.n. este situat în aria vechii culturi dacice de dinainte de cucerirea romană.

PROBLÈMES CONCERNANT LA POPULATION AUTOCHTONE DE LA MOLDAVIE DURANT LES IIe—Ve SIÈCLES DE N. É.

Résumé

L'auteur décrit certains aspects généraux de la population autochtone du territoire de la Moldavie aux IIe—Ve siècles de n.è.

Les découvertes concernant la population carpe de la Moldavie (la civilisation de Poieniști des IIe—IIIe siècles de n.è.) englobent environ 140 établissements et 30 cimetières, dont furent fouilles approximativement 200 habitats et 1600 tombes. En outre, on connaît en Moldavie environ 120 tombes sarmates de la même période. La civilisation carpe dérive de la civilisation de La Tène III du type Poiana (Ier siècle av.n.è. — Ier siècle de n.è.) et pourrait être datée des IIe—IIIe siècles de n.è. d'après des monnaies et fibules. Aucune des découvertes faites jusqu'à présent ne justifie l'opinion, soutenue par certains archéologues, selon laquelle les Carpes se seraient installés dans la zone du Plateau Central de la Moldavie en venant d'une autre région.

Les plus anciennes découvertes de la civilisation de Sîntana de Mureș connues jusqu'à présent en Moldavie sont celles de Todireni, département de Botoșani (fig. 1—2). Approximativement de la même période datent aussi les matériaux archéologiques provenant des tombes d'incinération de Cozia, département de Jassy, appartenant, d'après leur caractéristiques, à une population germanique (fig. 4—5).

Pendant la période de la civilisation de Sîntana de Mureș, les Carpes cohabitent sur le territoire de la Moldavie avec certaines tribus germaniques et sarmates. La cohabitation des Carpes avec les Goths et les Sarmates durant le IVe siècle de n.è. a eu comme conséquence l'abandon assez rapide de la culture carpe de type

Poienesti par le nouveau conglomerat ethnique et la pénétration d'un nombre de plus en plus grand d'éléments de culture romaine. Ainsi, les porteurs de la civilisation de Sîntana de Mureș ont emprunté des Romains la céramique d'une pâte grumuleuse travaillée à la roue. La présence des Carpes parmi les porteurs de la civilisation de Sîntana de Mureș est attestée par la céramique de tradition carpe, tradition visible dans la forme et dans le décor de certains vases travaillés à la main ou à la roue. De la céramique travaillée à la main nous mentionnons les tasses tronconiques avec une anse, signalées de plus en plus fréquemment ces dernières années (fig. 5).

La civilisation de Sîntana de Mureș semble s'être prolongée en Moldavie jusqu'au début du Ve siècle. La datation tardive de certains complexes de cette civilisation est basée sur différents types de vases et d'objets, parmi lesquels certaines fibules de Miorcani (fig. 6).

Les découvertes du Ve siècle de n.è. du type Costișa ont des liaisons évidentes avec la civilisation de Sîntana de Mureș du IVe siècle de n.è., ainsi qu'avec certains matériaux archéologiques de Bratei de Transylvanie et du type Ipotești-Cîndești de Valachie. La présence d'autochtones pendant la période hunique est attestée par la continuation d'éléments de la civilisation de Sîntana de Mureș. Pendant la période hunique on a constaté le début d'un processus d'homogénéisation de la culture matérielle de la population autochtone de la Transylvanie, de la Valachie et de la Moldavie, processus qui s'est déroulé généralement dans les régions de l'ancienne culture dace.